

País Valencià, per què?

Joan Fuster

Entre el 15 i el 19 de setembre de 1981, al *Diario de Valencia*, vaig publicar quatre articles que haurien d'haver tingut com a títol general: «“País Valencià” ¿per què?». Ara, davant la proposta de reeditar-los en aquest opuscle, he pensat que potser valia la pena de refer-los i de completar-los, tant per eliminar-ne alguns detalls circumstancials, superflus en definitiva, com per a afegir-hi unes poques dades històriques més. El contingut, però, és bàsicament el mateix. I la intenció. Perquè –i que quede això ben clar– no es tracta, amb aquestes planes, de participar en la polèmica (¿polèmica?) de si «país», «reino» o «rechió», que tanta saliva i tanta tinta ha fet córrer en els últims anys: el propòsit és només d'explicar les raons pràctiques –polítiques, per descomptat– que un dia aconsellaren l'opció «País Valencià» enfront de qualsevol altra, i, naturalment, els precedents del terme a través de la documentació més assequible. No cal dir, i ho espere, que el tema tindrà, a la llarga, noves oportunitats d'examen i, sobretot, de reforçament erudit. Aquest paper respon a una urgència molt determinada, i, en realitat, fa molt de temps que algú l'hauria d'haver escrit. Un dels grans defectes –o dèficits– que l'impuls de recuperació «nacional» del poble valencià arrossega és, precisament, la precarietat de textos que li proporcionen fonaments de doctrina, informació clara del passat i del present, reflexions enèrgiques sobre el futur. Siga com siga, confie que aquesta aportació meua, esquemàtica i ràpida, podrà ser útil. Hi he renunciat a tota coloració pamfletària, i la cosa s'hi prestava! Tanmateix, el lector ha de saber, des del principi, que, en defensar la fórmula «País Valencià», els qui l'adoptem, ja triem, ja hem triat la perspectiva d'un dia de

* La terminologia, les denominacions, no són mai innocents. Rere els noms hi ha sempre una determinada lectura de la realitat i també un projecte. En aquests textos de Joan Fuster s'explica amb claredat l'origen, la història i els motius dels aspectes polèmics, absurdament polèmics, del nom «País Valencià» en un moment determinat de la llarguíssima «transició» valenciana. Aparegueren inicialment al *Diario de Valencia* entre el 15 i el 19 de setembre de 1981 i posteriorment foren recollits al llibret *País Valencià, per què?* (Tres i Quatre, 1982). Com bé sabem, finalment es va adoptar a l'Estatut el nom neutre (i no exclouent) de «Comunitat», però la dèria antivalencianista es prolonga fins avui, i mira de proscriure tant com pot l'expressió País Valencià. Quan alguns volen oblidar el rerefons polític d'aquesta història tan present, i consagrar la tergiversació i el xantatge, bé val la pena tornar-hi i rellegir aquestes pàgines esclaridores de Fuster.

demà «normal» per al nostre poble: sense reminiscències arqueològiques ni nostàlgiques d'un «reino» (o «reine», o «regne», o «reialme») evaporat, i sense la desgraciada degradació provinciana de la «regió» (o «rechíó» o, singularment, «región»). Són concepcions distintes, antagòniques, d'allò que uns i altres aspirem per a la nostra comunitat. No dic que tots els qui criden «País Valencià! País Valencià!» tinguen massa coincidències de fons: ja ho sé. Però ja en tenen una, per a començar: el repudi del vell «regionalismo bien entendido» —o «sano regionalismo», ara— i la possibilitat, tan vaga com es vulga, d'apinyar-se entorn d'unes eficàcies immediates i coherents que puguen traduir-se en una «realització» mínimament compartida, o compartible, que retorne als valencians la seua dignitat col·lectiva: la seua entitat de «poble», la seua «identitat». Hi haurà discrepàncies, i profundes, ¿per què no? De tota manera, per als tràmits pendents —desfranquitzar, democratitzar, liberalitzar inclús—, la línia-frontera passa per la denominació: «País Valencià». «País Valencià», des d'abans de la Guerra d'Espanya, i més encara en les tímides proposicions locals contra el franquisme i a favor de la democràcia factible, ha representat l'única —única— alternativa a les rèmores de la Dictadura, que, justament amb aquest nom, aconseguïen posar els fonaments d'una «unitat valenciana», del Sénia al Segura, bastant difícil de reconstruir. Els fracassos dels «estatuts» valencians durant la II República venien fomentats per unes dissidències «provincials» —provincianes—, que no seré jo qui els negue justificació, però que descartaven la primera evidència de ser «valencians». No és ací el lloc de parlar-ne detingudament. L'expressió «País Valencià», en tot cas, en superava l'obstacle. Tots som valencians, els qui vivim i treballem en les tres «províncies» actuals, i uns parlem català i els altres parlen castellà. Indígenes o immigrants, hem de conviure i de buscar expedients que facen fàcil la convivència. Els límits que acceptem com els del País Valencià són els que l'Administració espanyola imposà a les tres províncies en el segle XIX. Ni la comarca de Villena, ni la de Requena, per cert, no havien format part mai del «regne de València» foral. Però això és una altra història. La que ací vull esbossar és la de la denominació «País Valencià» i de les necessitats que la justifiquen.

Sueca, 9 març 1982

I

En l'origen, hi ha la insatisfacció i el confusionisme que produïa l'homonímia del «regne», la «província» i la «ciutat»: València.

L'antiga locució «ciutat i regne de València» havia estat vàlida durant segles: els segles, exactament, en què el «regne» pogué mantenir la seua entitat política autònoma dins la Corona d'Aragó. No sembla que mai hagués estat posada en discussió.¹ La «ciutat», hegemònica des de molts punts de vista, assumia aleshores un paper dirigent que anava més enllà de les pròpies funcions municipals, i el «regne», àmpliament feudalitzat, i ni tan sols uniforme en les seues estructures jurídiques,² no sempre va integrar-se amb plena harmonia en aquell laboriós procés de construcció d'allò que avui anomenaríem «estat» (i seria anacrònic d'es-

tablir-hi comparacions). En qualsevol cas, la situació canvia de manera radical arran de la derrota d'Almansa, el 1707. Felip V, en abolir els Furs i les institucions públiques que en derivaren, deixava el «regne» —«la ciutat i regne de València»— sense consistència política, i el deixà com una demarcació més de la Monarquia unitària que procurava articular. El «reino de Valencia», des d'aleshores, solament seria una designació administrativa, cada dia més simbòlica, inserida en les inèrcies de l'Antic Règim. En el XIX, aquesta ficció dels papers oficials va ser definitivament arraconada: el territori fou dividit en «províncies», i el resultat final ha estat el que encara sofrem.

A diferència del que s'esdevenia en altres llocs de la Monarquia, la divisió provincial introduïa entre nosaltres un ingredient de dissidència insidiós. Si després de cent cinquanta anys —o els que siguen— les «províncies» han acabat per segregar a tot arreu el seu particularisme, a l'ex-«reino de València» les conseqüències van ser més greus: una part —una província— s'apropriava del nom genèric, València, i deixava la resta, les altres dues províncies, Alacant i Castelló de la Plana, en una condició centrífuga fàcil. En la majoria de les altres «regions» espanyoles, per una raó o una altra, a la dispersió provincial i provinciana se superposaven encara un corònim i un gentilici que podien fer de suport a un mínim de consciència d'unitat. Aragó i aragonés, per damunt de Saragossa, Osca i Terol. Catalunya i català, Galícia i gallec, Andalusia i andalús... Potser el cas més paregut al nostre era el basc, i tampoc massa: els bascos, si no tenien un nom únic territorial, sí que conservaren clarament el gentilici comú. I, ni que siga alterant una mica el fil de l'exposició, convé assenyalar la solució basca: d'unes «Provincias Vascongadas» inicials van passar a «el País Vasco», i això d'«Euskadi», unànimement i constitucionalment acceptat, és una creació recent: de fa quatre dies, com aquell qui diu.

I fou amb la provincialització que la unitat del poble valencià va patir unes fissures d'amarga duració. Si els de la província de València eren «valencians», els habitants de les províncies d'Alacant i de Castelló de la Plana havien de ser, respectivament, «alacantins» i «castellonencs», i la falta d'una denominació superadora, supraprovincial, no tardà a donar els seues efectes disgregadors. Els «valencians-valencians», els «valencians» per antonomàsia, eren els de la província de València, i l'ús restrictiu que feien del gentilici els distanciava d'uns «alacantins» i d'uns «castellonencs» que, sense voler, es veien desqualificats en tant que «valencians». I pitjor: dins la mateixa província de València, l'ambigüitat del nom capital-comarques també proporcionava l'ocasió d'un localisme absurd, que condensava en la «ciutat» i els seus voltants les «essències» d'aquest tros de comunitat.

L'absurd ha arribat a extrems inconcebibles, i l'extrem més grotesc de tots ha estat el dels tòpics: el Miquelet, la barraca, Blasco, la «llauradora ab aspecte de regina», la paella, el Tribunal de les Aigües, les falles... Tot això, i més. Són tòpics que, mirats o pensats des de Morella o des d'Elx —o des de Sagorbi i des d'Oriola— no signifiquen res. Potser ja no signifiquen res a la Vall d'Albaida, a la Ribera Alta, al Camp de Morvedre, a la Safor. I, si dels tòpics folklòritzants passem a un estadi més precís i inflexible, com pot ser el de l'economia o el de la cultura, el de l'idioma o el de l'estructura social, la «peculiaritat» valenciana, segons

aquesta rèmora provinciana i capitalina, s'empobria, i provocava marginacions i recels. És curiós d'observar que, en definitiva, els «castellonencs», a pesar de tot, s'han afirmat com a «valencians», i últimament ja s'hi detecta un distanciament, i un lògic desdeny pels «valencianets». A la província d'Alacant...

El problema de la província d'Alacant ha estat més complex, probablement per raons històriques que convindria aclarir.³ Ve de lluny l'enfrontament de les oligarquies municipals de València i d'Alacant: han estat unes «burgesies» rivals, que no s'han entés mai –o molt rarament– i que, pel seu tamany econòmic i per la seua mentalitat retrògrada, no han sabut jugar el protagonisme «de classe» que cronològicament els pertocava. Ni la burgesia d'Alcoi, per citar-ne una altra, probablement la més acostada als mòduls de l'Europa industrial. Descartaré ací la temptació d'analitzar l'espectacle. Però no hi ha dubte que una gran part de la província d'Alacant, començant per Alacant, s'ha sentit i encara se sent poc «valenciana», i sovint «antivalenciana». «Yo soy alicantino y español, pero no valenciano», declarava fa poc un polític –petit polític– d'Alacant, en unes declaracions que, per imprevisió meua, no puc citar a peu de pàgina. L'avversió a considerar-se «valencians», per la banda d'alguns «alacantins», no seré jo qui la condemne. La «culpa» emana de València. O del dimoni.

Després parlarem del «Levante» i del «levantinismo». M'interessa avançar aquesta evidència: els grans escriptors «alacantins» en castellà –i més encara la púrria menor– han evitat tant com han pogut dir-se «valencians». Azorín encara ho feia, a estones.⁴ Gabriel Miró, menys. Tendien a autoqualificar-se «levantinos», «mediterráneos» i coses per l'estil. Tot, llevat de «valencians». ¿I Miguel Hernández? ¿Qui gosaria dir que Hernández fou, des d'Oriola –com els Sijé–, un escriptor «valencià»? I no m'estic referint a la llengua en què escrivia. El bilingüisme literari, entre nosaltres, és antic. Em pregunte per què Blasco Ibáñez o Gil Albert són «valencians» per definició, i Azorín, Miró o Hernández ja són «levantinos». «Alacant» no volia ser «València». València-ciutat, encauada en la seua mitologia botigueril –el blasquisme en fou una demostració, com la Derecha Regional Valenciana més tard– acaparava el nom: València. Un nom que simultàniament volia abraçar la capital, la seua província i les altres dues províncies. O no: només la ciutat i la comarca circumdant.

Una qualsevol proposició de «refer» la unitat del poble valencià –en la mesura que aquesta unitat siga possible per damunt les divergències de classe, polítiques, lingüístiques– havia de començar per recuperar una fórmula factible, capaç de coagular les diverses i divergents actituds que els valencians adoptem davant el nostre problema «nacional», o «regional», o com vulguen dir-ho: tant me'n fot. No era viable allò de la «requión» («que supo luchar»), perquè ja hi havia molts valencians, des del Sénia al Segura, que s'havien espavilat. La «región» era un terme de subordinació. ¿El «reino»? El «reino» oferia dificultats tècniques, a banda d'altres. La poca o molta efervescència «autonomista» que s'havia despertat en els anys finals del Franquisme, no era precisament reaccionària. Ningú no pensava en els furs medievals, ni en fantasies retroactives: era el dia de demà, amb una proposta inèdita, el que ens mobilitzava: un nou «model de societat». Aprovada la Constitució vigent, que fa d'Espanya un «Reino», ¿a què vénen aquestes desbaratades exasperacions indígenes de voler un

altre «reino»? Els andalusos pensen en Andalusia: no en el «Santo Reino de Jaén», ni en el «Reino de Granada», ni en el «Reino de Sevilla» (si és que hi hagué un «Reino de Sevilla», que no ho sé). Posats a reclamar històries, si jo fos un veí de Dénia, ¿per què no hauria d'exigir la restauració del regne musulmà de Dénia, amb poders sobre un tros de les Balears? Les collonades «historicistes» són inacabables. I el problema és ara. I és ara i és demà.

II

Quan van escindir el poble valencià en províncies, i amb l'estranya destitució del nom comú, de «valencians», algú va promoure una alternativa: «Levante». Seria ben interessant que algú investigàs les fonts de la innovació en la nomenclatura.⁵ Potser, en el fons, l'acceptació que «Levante» va aconseguir durant una llarga etapa, tenia en la base aquesta facilitat que brindava: la de ser el nom supraprovincial de què mancaven els «valencians», els «castellonencs» i els «alacantins». No importava si es tractava d'una mera designació geogràfica imaginada des d'un «centre» que era Madrid; tampoc no importava la seua mateixa exactitud geogràfica. I no cal dir que ningú –pràcticament ningú– no va recordar que, en la tradició local, «Llevant» havia estat sempre la zona riberenca del Mediterrani oriental. Tenia aquell avantatge: el de servir de substitut d'un «regne de València» desaparegut o d'una «Región Valenciana» repel·lit. L'èxit del «Levante» i del consegüent «levantinismo» va ser més marcat a la província d'Alacant. Molts «alacantins» eren reticents a dir-se «valencianos»: preferien això de «levantinos».

Però la cosa del «Levante» va tenir de seguida unes implicacions polítiques clares: venia a ser una manera com una altra de minar la «identitat» dels valencians,⁶ en difuminar les possibilitats de reunir-nos en una reivindicació comuna. «Levante» esdevenia un terme molt elàstic i, de vegades, a les tres províncies valencianes hi afegien la de Múrcia, la d'Albacete i tot, o la de Terol, no sé si inclús la de Conca. Estic convençut que, a partir d'un determinat moment, la maniobra fou deliberada: s'hi intentava desdibuixar el risc d'un altre «regionalismo disgregador». La barreja de províncies –excusada amb pretextos econòmics poc convincents– diluïa qualsevol projecte d'unitat valenciana real. Més encara: una derivació d'aquest plantejament inicialment «levantino» va ser, després, la temptativa del «Sureste», amb la qual volien substraure del «regne de València», de la «Región Valenciana», o del «País Valencià», totes o la majoria de les comarques de la província d'Alacant, per unir-les a Múrcia i a la mateixa Almeria.⁷

La promoció del terme «Levante» va obtenir un màxim d'expansió després del 39. Les presumptes vinculacions econòmiques amb terres no valencianes es demostraren finalment poca cosa: uns problemes hidrogràfics i agraris en la frontera valenciano-murciana. Però el «Levante» perdurà durant anys, seguit del «Sureste», fins que, a poc a poc, s'ha imposat –no massa, ben mirat– una mica de «consciència» revalencianitzadora de Vinaròs a Oriola. Si no m'equivoque, llevat dels grups residuals de la CNT, a les acaballes del Franquisme, ja

cap estímul polític relativament popular no mantenia l'etiqueta de «Levante». L'oposició democràtica es decantava per «País Valencià». ¿Amb una convicció segura? La rèmora del provincialisme impedia que ho fos, però també les necessitats d'un replantejament de l'Estat espanyol, amb la idea de les «autonomies» interferida, ho forçaven.

Una primera aventura per desfer l'embolic, contra el «Levante» per absurd; i al marge del «regne de València» desuet i de la «Región Valenciana» inadmissible, va ser la que insinuà el doctor Faustí Barberà, un metge erudit de València, militant en el tendre «valencianisme polític» de les primeries del segle XX.⁸ Barberà va comprendre que la descomposició provincial dels valencians exigia fomentar un nom nou: un nom que nos fos «Levante», ni «regne de València», ni «Región Valenciana». I va tenir l'acudit d'inventar-se «Valentínia».⁹ La fórmula resultava tan insòlita i artificial, que va caure ràpidament en l'oblit. Més aviat degué ser considerada, en el seu temps, com una broma grotesca. Ara: la intenció era sana. Calia, en un «regionalisme» incipient, afrontar aquesta «qüestió de noms» que, no resolta, impedia tota operació aglutinant. La «Valentínia» del doctor Barberà fou discretament eludida pels seus continuadors en la tènue operació «regionalista».

Fins que, a les darreries de la Dictadura de Primo de Rivera, algú començà a parlar de «País Valencià». Jo ara no sabia dir qui ni quan. En la revista *Taula de Lletres Valencianes* no he sabut trobar el terme. Una indagació sobre els papers editats en el trànsit de la Dictadura a la II República potser ho aclariria. La meua impressió personal és que la iniciativa procedia de les minories universitàries que, amb una decisió nacionalista inèdita al País Valencià, s'organitzaren en una «Acció Cultural Valenciana» i en l'àrea d'influència que van tenir. Era, aquella, una generació d'«historiadors»: hi participaven Mateu i Llopis, Gómez Nadal, Igual Úbeda, Beneyto Pérez, Carreres i de Catalayud, Sanchis Guarner... D'ells degué sorgir el terme «País Valencià» com una solució «regional» i de cara a les vel·leïtats segregacionistes de les províncies.¹⁰

En realitat, això de «País Valencià» començava per ser una proposta culta. Algú havia trobat la fórmula en un llibre antic: no massa antic, però antic. O en molts llibres. I tenia uns avantatges diàfans. Quedava descartat el «regne» inexistent; hi descartaven, encara, la ignominiosa «Región» subalterna i afligida; abominaven del «Levante».¹¹ «País Valencià» venia a ser un calc de «País Basc», però probablement amb antecedents més antics. Mantenia el gentilici: «valencià». I ¿«país»? ¿Per què no «país»? Un «país» és una terra i la gent que hi viu: és una «comunitat». No tenia les connotacions arcaïques del «regne», ni les despectives de «región». I ho posaren en marxa, això: «País Valencià». Les dissidències provincianes d'Alacant i de Castelló de la Plana podien cedir davant una designació nova i plausible: hi cediren, més tard. Perquè la proposta «País Valencià» dels universitaris –alguns, estudiants encara– dels anys 30 i 31 tenia escasses oportunitats de prosperar. Però comença a tenir-les immediatament. La proclamació de la II República el 1931 feia més anacrònic el «regne»¹² i més estúpida la «región»...

Un dia caldrà que algú puntualitze els avatars de «País Valencià». No tardaren a acceptar-lo les agrupacions polítiques més o menys nacionalistes, i fins va figurar com a títol d'un

setmanari.¹³ Van fer-lo seu la majoria dels intel·lectuals, bé sistemàticament, bé alternant-lo amb l'equívoc «València», tan arrelat. El 1933, Felip Mateu i Llopis publicà un llibre estimulant: *El País Valencià*;¹⁴ les *Històries del País Valencià*, d'Antoni Igual, editades durant la Guerra d'Espanya, en són una altra fita.¹⁵ I Almela i Vives, i Carles Salvador, i Miquel Duran, i tants més, procedents de generacions anteriors, usaven «País Valencià» habitualment.¹⁶ El 1939, amb el règim de Franco, tallà aquests progressos de normalització. Tanmateix l'eficàcia del terme continuà conscient entre les petites minories que encara es mantenien fidels en la clandestinitat a les il·lusions truncades. ¿Com podríem oblidar, per exemple, l'article que el 1954 publicava Miquel Adlert Noguerol, titulat precisament «La literatura catalana del País Valencià», inserit en un volum miscel·lani d'homenatge a Carles Riba?¹⁷

Amb el temps, algunes d'aquestes decisions personals van claudicar. No és aquest el lloc de parlar-ne. El cas, però, era que la llavor llançada no tardà a rebrotar, i ara com una necessitat civil més àmplia. Degué ser entorn del 1960. Jo mateix en sóc testimoni d'excepció, tant pel meu procés reflexiu sobre el tema com per l'episodi del 62-63, arran de la publicació de dos llibres meus,¹⁸ quan es van concitar contra mi les ires dels sectors més «paleolítics» de la societat valenciana. L'anècdota és secundària, és clar. Ara: així com l'aparició —o reaparició— de «País Valencià» el 1930 no havia provocat pràcticament cap resposta hostil, el 1962 desencadenà una campanya frenètica. Això només volia dir —a banda l'espectacle dels giracasaques— que, sota la calma superficial del franquisme, s'havia gestat un corrent d'opinió amb «idees clares» sobre el futur del poble valencià. No passava de ser, aleshores, un moviment tímid, de pobra força numèrica i fonamentalment covada a les aules de la Universitat.¹⁹ Aquesta vegada, el clima odiós de la dictadura franquista ajudà a un represa de «consciència nacional» més aguda i més decidida.²⁰

I a mesura que la II Dictadura s'erosionava, i amb poca o molta empenta van sorgir forces populars que es definien en contra, la reivindicació «autonòmica» era assimilada pels partits polítics germinals. En part, fou per mimetisme del que s'esdevenia en altres llocs: a Catalunya, a Euskadi, principalment. En part, també, per una instintiva reacció contra el centralisme nacionalista amb què Franco havia engrillonat la seua Espanya. Però així mateix hi havia penetrat, d'una manera difusa, la «clarificació» nacional que emanava de les minories joves del neovalencianisme. Aquest «valencianisme» imprevist, realment «nou», ja no tenia res a veure amb la imatge, afortunadament evaporada, del «valencianisme» anterior al 36, sempre acusat de «dretà». L'oposició hi havia de comptar, no solament perquè n'experimentava impregnacions, sinó perquè, de fet, es convertia en un ferment de possibles repercussions populars. L'esquerra, mòdica o extrema, s'incorporà la reclamació «autonòmica».

I, dins d'aquest magma antifranquista, l'assumpció del nom «País Valencià» va produir-se inicialment sense cap dificultat. Va ser emprat per tothom qui treballava per la «ruptura» o per la «transició».²¹ Només els reductes impertèrrits del Franquisme s'hi van resistir. Fins i tot alguns, com l'ultraconservador diari *Las Provincias*, que mai no ha deixat de nadar i guardar la roba, s'hi va deixar endur.²² El que ha passat últimament, ja no cal explicar-ho. Avui, «País Valencià» ha esdevingut una fórmula conflictiva. I no pel presumpte o real

«catalanisme» dels qui el defensen, perquè això del «catalanisme» no és més que un pretext «desestabilitzador», com diuen ara. Per «País Valencià» formen els valencians que pensen –cadascú al seu aire– que el nostre poble té uns drets col·lectius a exigir: la majoria, ni tan sols són «nacionalistes». Senzillament, es plantegen el problema viu dels «valencians» sense retòriques historicistes ni deixadeses folkloritzants. I pel «reino» –poc «regne», alto!– i per la «región» militen els de «sempre»: els qui no volen que els valencians siguem «normals».

III

Això de «País Valencià» no és una invenció recent. Recorde unes declaracions de don Emilio Attard a la premsa –lamente no poder citar-ne la referència exacta– que venien a dir: «De eso de “País Valenciano” nunca se habló hasta los libros de Fuster...». Aquest senyor, o no té memòria, o no tenia costum de prestar atenció a les efervescències nacionalistes d'abans de la Guerra d'Espanya: potser, ni aleshores com ara, no li interessava gens la vertadera «entitat» o «identitat» d'un poble que, al capdavant i si no m'equivoque, també és el seu. Algun altre personatge, o personatja, ha proferit: «Eso de “País” viene de “Países”, y ya se sabe...». I no. En tot cas, seria al contrari. La conclusió em sorprén pel que significa d'ignorància o de tergiversació. Tots ells, en realitat, són gent que no concep la «región», el «reino» o –uf!– el «país» més enllà del camí de Trànsits: és el «centralisme» de València, que, si bé es mira, només és centralista d'ell mateix: la contemplació del propi melic. ¿Vinaròs, Elx? Queden tan lluny!

Demana-los, a aquesta mena d'individus, una tènue serenitat per a contemplar el problema és inútil. Ells, cada dia, conculquen les seues afirmacions. I si en els diaris que dominen apareix un reportatge sobre «vinos valencianos», de seguida veiem que no parlen de més enllà d'Almassora; ni tan sols arriben a Dénia. I si diuen: «economía valenciana», resulta que només s'ocupen dels interessos de la burgesia municipal, segurament importants, però amb una sistemàtica eliminació dels que puguen ser crítics a la província de Castelló de la Plana o a la província d'Alacant. La sinonímia ciutat-província-país la tenen en la massa de la sang: ells són els únics «valencians» i, per a major inri, «valencianos». I com que, segons un docte observador de la realitat social, «la ideologia dominant sempre és la ideologia de la classe dominant», el resultat final és que un botigueret de València –que no és «classe dominant», sinó «dominada»– acaba creient-s'ho. Són manipulacions infames, i ja s'ho apanyaran.

«País» serà o no serà un gal·licisme: ja el trobem en la *Crònica* que a Xirivella va escriure Ramon Muntaner, un empordanès «ciutadà de València» i home precoçment conscient d'allò que hauria d'haver estat la nostra «unitat nacional».²³ Bé. Però «País Valencià» havia de ser posterior a la desaparició del «reino de Valencia», en ple segle XVIII. Estic segur que, amb una delicada investigació, en els llibres valencians setcentistes, el terme «País Valenciano» –en castellà, és clar– abunda. Era, si es vol, un recurs estilístic: per a no dir repetidament «Reino de Valencia» o «Nación Valenciana». És fullejant aquests patracols que els estudiants

dels anys 30 van trobar la solució. Jo no m'he dedicat particularment a la cosa, però em sembla que el volum de les *Fiestas seculares* que en honor de sant Vicent Ferrer va publicar el jesuïta Tomàs Serrano el 1762 en pot ser una mostra. El pare Serrano empra ara i adés «País Valenciano», i amb majúscules, com era propi de la tipografia de l'època.²⁴ I no devia ser una expressió determinadament culta quan un «col·loqui» anònim imprés el 1767, i en el vernacle més clar, diu «País Valencià». Ho enregistra la *Bibliografía* de Ribelles Comín.²⁵

Però encara hi ha un rastre anterior. Marià González i Baldoví, en exhumar la biografia d'un frare de Xàtiva del XVII, ens hi afegeix un precedent: un precedent del Barroc.²⁶ El llibre que ens ha desenterrat González i Baldoví és del 1699, o siga, dels finals de l'època foral, quan el «regne» encara era institucionalment el «regne» antic, el fundat per Jaume I. Diu la frase: «Porque no le tenía el Señor destinado para Apóstol de las Indias, sino de nuestro País Valenciano...». Torne a insistir: una investigació a fons ens proporcionaria més dades similars. I podrien resseguir-se, no solament al llarg del segle XVIII, sinó també en el XIX. El *Diario de Valencia* del 1804, deia «País Valenciano» de tant en tant.²⁷ I amb les majúscules corresponents. No exageraré la nota: no afirmaré que els valencians de l'època tenien per hàbit dir «País Valencià». Però «País Valencià», o «País Valenciano»: ja existia. I els lectors d'aleshores, i els clients dels «col·loquiers», ho trobaven «normal». Allò que els estudiants del 1930 van fer no era més que la repesca d'un terme que, en aquell moment, tomava a ser útil. O imprescindible.

Naturalment, tot això passa enmig d'una indiferència trista de la «classe dominant». Potser alguns homes de la «Sociedad Económica de Amigos del País», ja en el ple del Vuit-cents, incidentalment, prolongaven la fórmula. Ismael Vallès ens recorda un text imprés del 1855 que diu: «la Sociedad que se titula y es desde su fundación amiga del País Valenciano...». I un any abans, la Societat Econòmica, parlant de sant Vicent Ferrer, el qualifica d'«insigne hijo y grande amigo del País Valenciano...»²⁸ Però són textos esporàdics. I al mateix temps, significatius. Desfan els muntatges ofuscants de la «regnicoleria». La conclusió és òbvia: el terme «País Valencià» conviu amb el de «Regne de València» des d'abans de l'abolició dels Furs; és viu durant el segle XVIII i no és insòlit en el XIX. Encara en Teodor Llorente, en Elías Tormo, en els erudits de la Renaixença, tornem a descobrir-lo, però ja en minúscules:²⁹ el romanticisme jocfloralesc preferia el «regne», amb l'enyorança idiota d'una Edat Mitjana que ells mateixos s'apressaven a renegar.

En la situació actual, el retorn al «reino» o al «regne» ha estat promogut pels partits més d'extrema-dreta i més antivalencianistes, o antivalencians, per dir-ho com cal. I en ells, la «classe dominant». En altres llocs del món, quan hi ha un «problema nacional», ix una «burguesia nacional» que acapara la reivindicació en el seu propi profit. Al País Valencià, no. La «burguesia» local no és exactament «nacional»: tot al contrari. Ni abans ni ara ha deixat de ser «provinciana». Probablement contra els seus interessos («de classe»). Però això és cosa seua. És «dominant», ¿però és «dirigent»? La diferència dels adjectius potser ve de Gramsci. O no. Tant se val. Molt «dominant» però poc «dirigent», la burgesia valenciana s'obstina a patrocinar el provincialisme més impermeable. Amando de Miguel, en un paper sociològic

confús, la qualificà de «plorona». De tota manera, jo continue preguntant-me si això és una burgesia com Déu o Marx mana, o una simple facció de «rics» que ni tan sols saben exercir de «rics». Personalment, crec que la «burguesia valenciana» és visceralment antivalenciana. Ja fa temps, per exemple, que va abandonar la llengua...

Deixe als sociòlegs l'última paraula. Però torne al fil del comentari, i vull insistir que «“País” no ve de “Països”». És molt anterior. Això dels «Països Catalans», paradoxalment, ve de don Benvingut Oliver, un valencià nascut a Catarroja i que s'especialitzà en l'estudi del dret foral de Tortosa, i que devia ser «canovista», o «silvelista». No un «pancatalanista»: per cert. Era un home de *Las Provincias*, de més a més.³⁰ Tot això del «catalanisme» polític, a València, al País Valencià, ha estat una conseqüència (i no sempre clara) d'un impossible «nacionalisme valencià».

Siga com siga, «País Valencià» no ha estat, ni és, ni necessàriament ha de ser una remissió «catalanista», com els ultres locals diuen per acorralar les dòcils esquerres —l'«esquerreta»— indígenes i immigrades. Jo, que sóc un pancatalanista evident, he de denunciar la trampa que la dreta espanyolista té parada a l'esquerra espanyola: una forma de desqualificar-la serà titlar-la de «catalanista». I no. L'esquerra espanyola —el PSOE, el PC— és espanyola i ben espanyola: tan com puga ser-ho Fraga, l'Abril o Piñar. Els «catalanistes» som una altra fauna, que estem molt divertits amb la bel·ligerància que ens donen. La proporció de lletra impresa repugnantment acusatòria que ens han dedicat no correspon al percentatge de possibles vots estrictament «nacionalistes». Jo acabaria demanant per què ens tenen tanta por els espanyolistes de la dreta i els de l'esquerra.

Feta aquesta digressió, allò del «País Valencià» resta documentalment ben clar. I si la Constitució consensuada permet que, a més d'un Regne d'Espanya, hi haja el Regne de València, amb una duplicitat diplomàtica de corones, ja ho podria decidir el Tribunal de Garanties Constitucionals —¿és aquest el nom?—: l'estrambòtic «regnicolisme» valencià de les dretes ens fa pensar en el Conde-Duque de Olivares i en Floridablanca, en el Fuero-Juzgo, en el visigot Recared i el seu concili de Toledo... Tot s'ha de dir: comparats amb Fraga, els visigots eren una espècie de trotskos *avant la lettre*. I qui diu Fraga, diu Abril.

Però la història és la història.

IV

No crec que siga suficient que el País Valencià es diga oficialment «País Valencià». Cal que ens acostumem a les conseqüències d'una racionalització de la terminologia diària. Josep Giner, en 1934, publicà un article que posava els punts sobre les is. «Qüestió de noms» es deia.³¹ La seua vigència és absoluta. I val la pena de recordar-lo amb els seus matisos. L'autor hi feia la distinció que ara necessitem fer: «País Valencià» designant la col·lectivitat actual («la nostra pàtria», segons l'autor); «Regne de València», que podia designar l'«organització política autòctona»; «València», la ciutat. «Volem que el mot *València* per ell sol puga sig-

nificar la capital del País Valencià». I de seguida: «valencià». «Valencià» només hauria de ser vàlid com a referència a tot el País Valencià: tan valencià és un habitant de València com de Lluçena o d'Elda, tan valencià un habitant d'Alcoi o de Gandia, tan valencià un de Xàtiva com d'Oriola, o d'Alacant o de Castelló de la Plana. O som tots «valencians», o deixem-ho estar. Per tant, mai no hauríem d'aplicar l'adjectiu «valencià» sinó per a la totalitat del País Valencià.

Tot això és d'una lògica semàntica diàfana. «Valencià» és tot allò que és «del País Valencià», i no solament de València, ciutat o província. El que siga de València, hauríem de dir que és «de València», o «valencià» si entra en l'òrbita global del País Valencià. «El poble de València (diferent del poble valencià)», deia Renat i Ferrís. I una expressió com «l'alcalde valencià» és inadmissible, si es limita a l'alcalde de València: alcaldes valencians ho són tots els del País Valencià, i tan «alcalde valencià» és el de València com el d'Alacant o el de Castelló, o el de Beniopa. L'alcalde de València és l'alcalde de València, i l'alcalde de Beniopa és l'alcalde de Beniopa: tots dos, però, «alcaldes valencians», i ni l'un més que l'altre. Si no comencem per precisar aquestes minúcies, no arribarem enlloc. Hem de superar els «patriotismes» provincials, i restituir-hi la denominació única. I contra les províncies, les comarques: la Plana, la Marina, el Maestrat, la Ribera, la Safor, l'Alcoià, l'Alt o el Baix Vinalopó... Mentre continuen les denominacions provincials, la «unitat» dels valencians serà precària. Ja sé que, avui, les comarques no són el que eren. Però les solucions probables queden obertes.

I, en realitat, sempre tornem al principi: a l'ambigüitat terminològica. Si volem un «País Valencià» és perquè tots els valencians puguem dir-nos «valencians» sense discriminacions, i ni uns siguem «castellonencs» o «alacantins», i els altres «valencians-valencians» doblats. La nostra restitució col·lectiva ha de salvar aquestes minúcies localistes. Ni el «reino» ni la «región» són possibilitats viables... La demanda de «País Valencià» —i dels símbols pertinents— tenen, encara, el mèrit i el dret d'haver estat, tan primàriament com es vulga, l'única veu que s'alçà, abans de la mort de Franco, i després, per reclamar... ¿Què reclamàvem, més o menys unitaris, aleshores? «Llibertat, amnistia i estatut d'autonomia!» No hi havia sinó aquest crit; no hi havia sinó una bandera; no hi havia problemes d'idioma. Una part de la dreta hi va participar. Hi participava l'esquerra, sense prejuïns. I quan Madrid va concedir-nos la modesta almoïna de la pre-autonomia, ho va fer amb l'únic nom que resultava lògic, majoritàriament admissible i, sobretot, oportú: «País Valencià».³²

No entra en el pla del present paper exposar ni comentar les peripècies posteriors, les d'avui mateix, ni les maniobres que tendeixen a situar-nos en el punt de partida provincialista. Les negociacions a què «la España de las autonomías» ha obligat els partits parlamentaris actuals, un cert electoralisme mal entés, les campanyes de «distracció» projectades damunt la gent i, potser el fet de no haver-se preocupat ningú, o quasi ningú, d'explicar les raons històriques i socials del terme «País Valencià», fan témer que qualsevol esperança mínimament «autonòmica» vinga viciada per la decepció. Però a nosaltres ens pertoca aguantar —i potenciar— les lleialtats que hem pensat sempre com les més vàlides i les més segures per al nostre poble.

Com hem vist, el terme «País Valencià» respon a unes raons d'eficàcia expositiva difícils d'ignorar, fins i tot per als defensors del «reino», perquè totes dues fórmules no són intercanviables, ni tan sols per aquesta necessitat de claredat. Amb un exemple ho veurem més clar. Tenint en compte que allò que ells volen anomenar «reino de Valencia» no és ni de bon tros el mateix territori del que fou «regne de València», gràcies a l'addició de les zones de Villena i Requena, ¿com caldrà al·ludir aquell «regne»? ¿Potser «antiguo reino de Valencia» per a distingir-lo del «nuevo», que deu ser aquest d'ara? Si no fem aquesta distinció, ¿com ens entendrem? Al capdavant, no estaria gens malament aquest «nuevo reino de Valencia» amb una història de segle i mig de provincialisme. Bromes a banda, el terme «País Valencià» elimina aquest i altres problemes.

Hem vist també que és una autèntica fal·làcia la suposada derivació «País-Països», segons la qual tots els qui utilitzen la fórmula «País Valencià» són catalanistes declarats o estan en «perill» de ser-ho. La realitat prou demostra que no és així, encara que ho diga Martín Villa.

Finalment, hem comprovat que, fins fa quatre dies, només la dreta més ultramuntana –o més conscientment ultramuntana...– s'oposava a la denominació País Valencià. La resta, salvant les excepcions que calga salvar, l'empraven sense embuts ni manies: *Las Provincias*, *Levante*, Abril, Broseta, el conjunt dels parlamentaris locals, el Consell pre-autonòmic, el govern d'UCD i cadascun dels seus ministeris, els empresaris, les centrals sindicals, «Aitana», bancs, caixes d'estalvi, col·legis professionals, falles i fallers –¿o no hi havia un premi per als Colossos del País Valencià?–; en fi, *tutti quanti*.

Cal preguntar-se per què, de sobte, una part dels usuaris del terme se n'aparten amb horror i s'alineen amb la dreta conscientment ultramuntana en la defensa, gens heroica d'altra banda, del «reino de Valencia».

La pregunta no pot tenir resposta sinó introduint-la en l'entrellat de tensions de tot tipus que han acompanyat el canvi de règim, la cèlebre «transició», que mai no sabem si s'ha acabat ja o si encara està començant: la mutació del «trencament democràtic» en una altra cosa; la llei d'Hont; la «reconducció de les autonomies»; els qui pretenen «meter en cintura» les nacionalitats i regions; la LOAPA; els embolics entre els articles 151 i 143 de la Constitució –i entre tants altres–; els providencials girs de 180° en certes biografies polítiques... I també, cal no oblidar-ho, la resituació de les diverses forces polítiques, les que isqueren de la clandestinitat i les creades a última hora per entrar en el repartiment. Enmig de tot això s'ha trobat el pobre País Valencià, el país en pes i amb ell el seu nom, convertit en article de mercaderia per a qualsevol electoralisme precipitat.

Acabat de redactar aquest paper després del fracàs d'UCD al Parlament espanyol, el 9 de març, potser eixirà d'impremta abans que puguem saber com acaba això del nom. Les previsions apunten cap a fórmules anodines, incolores i insatisfactòries per a tots, com ara Comunitat Autònoma Valenciana o Regió Valenciana. Això, sembla, en el millor dels casos.

I bé ¿què vol dir això per a nosaltres? En realitat, ben poca cosa, perquè sota cada nom hi ha un projecte, o uns projectes convergents, d'articulació de la realitat valenciana. Al capdavant, no deixa de ser irònic que els més aferrissats defensors del «reino» siguen alhora els més entusiastes de les «tres provincies» i, lògicament, d'enfortir el poder de les diputacions. Per a nosaltres, el País Valencià seguirà sent el nom de la nostra terra, d'acord; però també una altra cosa: totes aquelles coses per les quals s'ha escrit, s'ha treballat, s'ha cantat, s'ha eixit al carrer, s'ha lluitat i alguns han patit.

Això vol dir també que els valencians haurem de traure la lliçó d'aquesta «anècdota» i que no tindrem més manera de fer-ho que recuperant el temps perdut durant el tràmit pre-autonòmic i probablement en l'autonòmic més immediat. Vol dir, al capdavant, que encara hi ha molt per fer. □

1. Aleshores hauria estat inconcebible. Però l'enfrontament València-Alacant, amb les repercussions que a la llarga havia de tenir, ja el detectem en el segle XVII, i no venia de nou: veg. Sebastià García Martínez, *Els fonaments del País Valencià modern* (València, 1968), pp. 95-96.
2. Cf. M. Gual Camarena, «Estudio de la territorialidad de los Fueros de Valencia», en *Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón*, III (1948), pp. 262-289.
3. D'alguna manera, en parla José Vicente Mateo en *Alacant a part* (Barcelona, 1966).
4. Veg. Azorín. *Valencia* (Madrid, 1940), pàssim.
5. F. Almela y Vives, en *Valencia y su reino* (València, 1965), pp. 22-27, en diu alguna cosa, però sense precisar dates, o limitant-se a algunes no precisament d'origen. Vicenç Rosselló insinua la data del 1847 (veg. *Saitabi*, XIV, p. 158).
6. Veg. les meues indicacions en *Nosaltres els valencians* (Barcelona, 1962), pp. 107-108.
7. La locució periodística sobre el «Sureste», un «alicantinismo» i una «alicantinidad» dissidents, demana ser estudiada amb calma. Ja en diu alguna cosa José Vicente Mateo (veg. nota 3).
8. Veg. Alfons Cucó, *El valencianisme polític* (València, 1971), pp. 37 i ss.
9. Veg. J. Navarro Cabanes. *Prensa valenciana* (València, 1928), p. 106. En realitat, resulta conjectural l'atribució de «Valentínia» a Faustí Barberà, però tot fa pensar que s'origina en el seu grup. Navarro Cabanes esmenta (*loc. cit.*) un «quincenari valentinista» aparegut el 1908 i dirigit per l'obrer tipògraf Rossend Gumiel, que se subtitulava «democràtic, Christ y Valentínia». Faustí Barberà, en *De Regionalisme y Valentinicultura* (València, 1910), p. 51, parla de «Regió Valentina», indiscutiblement per evitar «Regió Valenciana». [P.S. En el setmanari *Lo Crit de la Patria* (València, 1907), núm. I, trobem: «nostra patria es Valentínia».]
10. Per exemple, Ferran Valenti, «La bandera barrada a Castella», *Acció Valenciana*, núm. 16 (23 desembre 1930), p. 1 («Llevant ha estat sempre l'extrem oriental de la Mediterrània, Grècia, Sírria, Palestina, Xipre, no les terres valencianes, i per Llevant s'entenen els historiadors quan parlen d'aquells països; mai ha acorregut nomenar així a açò que té un nom en Espanya, que és València, Regne de València o país valencià, senzillament.»); *Els bells indrets del País Valencià*, núm. 18 (20 gener 1931), p. 6; eslògan editorial, núm. 19 (5 febrer 1931), p. 1 («L'hora de parlar de 'patria chica' i 'patria grande' és ja acabada; patria no n'hi ha més que una i la teua és el País Valencià»); V. M., *El català acadèmic i el comarcal*, núm. 20 (20 febrer 1931), p. 8; etc. Segons Emili Gómez Nadal, *El País Valencià i els altres* (València, 1973) p. 43, fou efectivament Acció Cultural Valenciana qui posà el terme en circulació. Cal dir que, més en concret, va ser ell el primer que l'utilitzà en la revista, en l'editorial anònim «Almansa: 25 d'abril de 1707», núm. 2 (1 maig 1930), p. 2.
11. Un exemple d'aquesta abominació és un article del mateix Gómez Nadal aparegut a *El Camí*, núm. 13 (28 maig 1932), p. 3, titulat «Nomenclatura: Levante, Llevant i País Valencià». L'autor hi suggeria que el terme Llevant designà totes les terres de llengua catalana.
12. Amb el canvi de règim, algunes institucions van corregir la seua denominació. Així, la «Caja de Previsión Social del Reino de Valencia» passà a designar-se «Caja de Previsión Social del País Valenciano».

13. Veg. Cucó. *op. cit.*, mencions a les pp. 249 i 450.
 14. Felip Mateu i Llopis, *El País Valencià* (València, s.d.). Formava part dels «Quaderns d'Orientació Valencianista», de l'editorial L'Estel.
 15. Antoni Igual Úbeda, *Històries del País Valencià* (València, 1938). Veg. pàgina 5: «El territori que, extenent-se del Cenia al Segura i d'Almansa a la mar compren les tres *provincias* d'Alacant, Castelló i València, té prou personalitat geogràfica, econòmica i lingüística per a que es puga parlar d'ell com d'una entitat homogènea denominada País Valencià. Sols li manca una apropiada personalitat política...».
- No em puc entretenir ara a fer una relació exhaustiva de l'ús del terme «País Valencià» durant la Segona República i la Guerra d'Espanya. Apareix al text de les Normes de Castelló i en nombrosos documents i declaracions de l'època. Durant el conflicte foren creats la Biblioteca del País Valencià, el Centro de Estudios Históricos del País Valenciano, els Premis Musicals del País Valencià, el Premi Literari del País Valencià, etc.
16. Per exemple, veg. F. Almela i Vives, *La literatura valenciana* (València, 1934), passim; per a Carles Salvador, els testimoniatges són abundants a partir de 1931; la posició de Miquel Duran es veu ben clara a les pàgines de la seua revista *La República de les Lletres* (1934-1936).
 17. Miquel Adlert Noguerol, «L'actual literatura catalana del País Valencià», en *Homenatge a Carles Riba en complir seixanta anys* (Barcelona, s.d. [1954]), pp. 105-117. Veg. encara, en Cucó, *op. cit.*, p. 251 un altre text d'Adlert, ja del 1935.
 18. *El País Valenciano* (Barcelona, 1962) i *Nosaltres els valencians*, ja esmentat en la nota 6.
 19. Cal no oblidar que alguns vells valencianistes continuaren emprant el terme País Valencià. Per exemple, Ismael Rosselló i Zurriaga: «Les dues maneres de sentir-se valencià», *Pensat i Fet* (València, 1960), reproduït a *Libro oficial fallero* (València, 1982) Junta Central Fallera, s. p.
- En l'àmbit universitari, la denominació País Valencià ha tingut un ús generalitzat. Pense, per exemple, en el I Congrés d'Història del País Valencià, celebrat el 1971, i també en una enorme quantitat d'estudis de tota mena: les obres col·lectives *Història del País Valencià* i *Estructura econòmica del País Valencià*; *Aproximació a la història del País Valencià*, de Joan Reglà; *La banca al País Valencià*, de Vicenç Rosselló i Emèrit Bono; *La Inquisició al País Valencià*, de Manuel Ardit; *Història de la senyera al País Valencià*, de Pere Maria Orts i Bosch; *La CNT al País Valencià*, de Terence Smyth; *El País Valencià*, de Vicent Ventura i Francesc Jarque; *El País Valenciano del neolític a la iberización*, de Miquel Tarradell; etc.
20. Francesc Pérez Moragón, «Premsa clandestina al País Valencià (1962-1977)», en *L'Espill*, núm. 5 (primavera 1980), pp. 55-93.
 21. Per exemple, el cas de Manuel Broseta, que fou president de la Junta Democràtica del País Valencià. Un repàs dels seus articles a *Las Provincias* ofereix una bona mostra d'aquesta assumpció. Ell mateix en seleccionà alguns a *Som valencians. Selección de colaboraciones periodísticas publicadas desde 1974 hasta 1979 en el periódico «Las Provincias» de Valencia* (València, 1979).
 22. Vegeu Maria Consuelo Reyna, «Adiós al país valenciano», *Las Provincias* (24 maig 1980). Amb el to que li és habitual, l'autora justificava el seu «adéu» al terme País Valencià amb algunes referències a un fullet meu, *Qüestió de noms*, publicat divuit anys abans. N'hi ha que tarden a adonar-se de les coses...
 23. Veg. *Diccionari Català-Valencià-Balear*. s. v., amb documentació extreta de Muntaner, Jaume Roig i el *Curial*.
 24. Tomàs Serrano. *Fiestas seculares con que la coronada ciudad de Valencia celebró el tercer siglo de la canonización de su esclarecido hijo y angel protector S. Vicente Ferrer...* (València, 1762), pp. 4, 34-35, 264, 266, 267, 279, 280, etc.
 25. J. Ribelles Comín. *Bibliografía de la lengua valenciana*, III (Madrid, 1943), pp. 278-279. Cita un plec de quatre pàgines amb aquest títol: «*Carta no vista. lletra huberta, combat cheneral y particular que fa Quelo el Roig de Albal, Net de la tia Rafela, a tota la Cort de Madrit, pera que vinga a veure o mirar la gran festa Centenar de la Verche Amparadora, ulalant [sic: relant] lo lluit que estara el País Valencià...*» Ribelles data la impressió en el 1767, i cita un exemplar del romanç com existent en la biblioteca de Carreres Vallo.
 26. Marià González i Baldoví, «Un Succés Curiós en la Xàtiva del Barroc», en *Papers de la Costera*, núm. I (desembre 1981), p. 89. El llibre en qüestió és: Agustí Bella, *Vida del venerable y apostólico siervo de Dios el P.M. Fr. Agustín Antonio Pascual...* (València, 1699), p. 41.
 27. Per exemple, núm. 44 (13 novembre 1804), pp. 208-209 («y su foro le ocupara la Diosa de la Abundancia Amalteia, simbolización con que los Romanos figuraron la Fertilidad del País Valenciano...»).
 28. Comunicació personal. Ismael Vallès publicarà aquestes dades en un pròxim número de la revista *L'Espill*.

29. Veg. J. Bta. Peset. *Bosquejo de la Historia de la Medicina de Valencia* (València, 1876), p. 38 («nuestro país valenciano»); Teodor Llorente. *València*, I (Barcelona, 1887-1888), p. 16; M. Danvila y Collado, *Las Germanías de Valencia* (Madrid, 1884), pp. 21 i 30; etc.

Potser cal dir que don Elías Tormo és un bon exemple del confusionisme terminològic que la fórmula País Valencià vol resoldre. A *Levante (provincias valencianas y murcianas)* (Madrid, 1923) alterna fórmules com ara «país valenciano», «regiones valencianas» i «países levantinos». D'altra banda, Tormo, en l'article «Los orígenes de la gran pintura en Cataluña y Valencia», *Almanaque de Las Provincias* (València, 1912) p. 242, parla de «las escuelas pictóricas de los países de habla catalana (Cataluña y Valencia, con Mallorca)». En *Levante*, p. CXXVIII diu: «en la [arquitectura] religiosa es en los países de lengua catalana [no en Aragón] de un arte gótico similar al militar».

30. Veg. Joan Fuster, *Destinat (sobretot) a valencians* (València, 1979), pp. 159-165.

En realitat, i malgrat el precedent de Benvingut Oliver, el terme Països Catalans tardà més a generalitzar-se que el de País Valencià. Abans de 1939, les fórmules usals eren unes altres: terres catalanes, terres de llengua catalana, Gran Catalunya, etc.

31. G(uillem) R(enat) i F(erris): «Qüestió de noms», *Acció*, núm. 11 (21 juliol 1934) p. 4. Amb el pseudònim sencer com a firma, aparegué extractat, sota el títol «Apunts per al Diccionari», en *Timó*, núm. 8-9 (febrer-març 1936), p. 3.
32. Vegeu, per exemple, el Decret de Pre-autonomia.



SUBSCRIPCIONS:
Publicacions de la Universitat de València.
Tel.: 96 386 45 61.
Carrer Arts Gràfiques 13. València 46010.
Subscripció anual 2009 (4 números l'any):
25€ per a Espanya, 40€ per a l'estranger.

Prisma Especial del Jurado 2009
Revista de referència de la
Xarxa Vives d'universitats

www.metode.cat